

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א

☆

במשש"מ. רמב"ם. נגלה וחסידות

וירא

גליון ז (תסו)

יוצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

שנת העיבור, תהא שנת משיח טובה, שנת תשמט ידיך

מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק

שמונים ושש שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א

ב"ה. עש"ק פ' וירא, ה'תשמ"ט.

ת ו כ ו ה ע נ ל נ ל ם

לקוטי שיחות

מציאות הערלה לפני הציווי. ד

שיחות

אמיתית ענין הליכה הוא ע"י בנין. ז

סימנים ע"י פתיחת ספר קודש. ח

אגרות קודש

רשימה חלקית השייך לאג"ק כ"ק אד"ש ח"ז וח"ח. ח

חסידות

הערות וציונים לתו"א פרשתינו. ט

נגלה

- הערה בשו"ע אדה"ז הל' תחומין:..... י
מתני התחיל שלשת ימי הגבלה..... י
אדה"ז פוסק שביום ו' ניתנה התורה..... יא

פשוטו של מקרא

בפרש"י עה"פ (וד"ה):

- יח, ב בד"ה והנה שלשה אנשים..... יא
יח, ח בד"ה ויקח חמאה וגו'..... יא
כב, ב בד"ה אחד ההרים..... יב
ביאור על התרגום שבפר' לך לך (יב, ה) (גליון)..... טו
למה שלח נח "לראות הקלו המים מעל הארץ" (גליון)..... טז

שונות

- הערות בספר תולדות חב"ד באה"ק (המשך)..... חי
מקום ישיבת תו"ת בשנת תרנ"ח ותרנ"ט..... כג

ליקוטי שיחות

א. בלקו"ש פ' לך לך מבאר השינויים בין לשון המשנה (נדרים לא, ב) "גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם לא נקרא שלם עד שמל כו"ל ללשון הברייתא שם "רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצוות כאברהם אבינו, ולא נקרא תמים אלא על שם מילה כו", דהמשנה מדבר במה שנעשה שלם ע"י הסרת הערלה, דזה פעל שנעשה שלם בלי מום, משא"כ הברייתא מוסיף ע"ז ומדבר במה שנעשה תמים, דזהו שלימות ומעלה נוספת שנעשה בגדר "מהול", דאין זה רק ענין שלילי שאין לו ערלה אלא זוהי שלימות ומעלה נוספת שמלבד זאת שאין לו ערלה (מום) - יש ענין חיובי שהוא מהול, ועפ"ז מבאר ג"כ שאר שינויי הלשונות בין המשנה להברייתא עיי"ש.

ולכאורה צריך ביאור מהא דמבואר בלקו"ש חט"ז ע' 215 וז"ל: פון די ביאורים אויף דעם וואס אברהם אבינו האט ניט מקיים געווען מצות מילה איידער ער איז דערויף נצטווה געווארען (הגם אז קיים א"א כל התורה כולה עד שלא ניתנה) היות אז ס' איז דאן ניט געווען קיין מצוה פון מילה, איז במילא נישט געווען - אין דער מציאות פון תורה - דער גאנצער גדר פון ערלה, און במילא איז דאן אויך ניט געווען א מציאות פון מל זיין אן ערלה, עס וואלט געווען א חותך בעלמא ... אויב ער וואלט זיך מל געווען ווען דער ענין פון ערלה איז נאך ניט געווען, וואלט ער דורכדעם מבטל געווען קיום פון מצות מילה ערלה פון אויבערשטען, עכ"ל (ועי' גם בחי' הגרי"ז עה"ת פ' לך שעל הקושיא הנ"ל תירץ ג"כ ע"ד הנ"ל דלקיום מצות מילה צריך שיהא עליו חלות ערל ובהמולו הוה חלות מהול ולזה קודם שנאמרה מצות מילה הלא לא הויא כלל חלות ערל בעולם, ובמילא לא שייך לקיים מצות מילה) וא"כ מהו הפי' בהמשנה דעד שלא מל לא נקרא שלם, דכנ"ל שנפעל בו שלא הי' ערל ונעשה שלם בלי מום, דלכאורה הלא עד אז לא הי' כלל כל המציאות דערלה וא"כ איך נלימא דכל הזמן שלפני זה לא הי' שלם מצד הערלה שהיא מום?

ועי' בספר באר רואי (מהרב רא"י הלוי קצנלנבויגן) עמוד רע"ז שהביא תירוץ על הקושיא הנ"ל מהג"ר י"י דיסקין ז"ל, דרש"י בפירושו עה"ת מביא בשם המדרש על זה

שכתוב התהלך לפני והי' תמים "התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהי' תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני" ומכאן מקור למ"ש הרמב"ם בהל' יסוה"ת פ"ז ה"א שמזנאי הנבואה שצריך להיות "שלם בגופו", ולא ציינו המקור לזה, אבל לפי המדרש הנ"ל שהקב"ה אמר לאברהם שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ויש להבין מה יש אם יהא נחשב לבעל מום? וגם למה הוסיפו המלה "לפני", אלא דהפי' הוא מכיוון שהוא ערל הרי הוא בעל מום שזו **יותרת**, וא"כ אם לא הי' מצווה לימול, הרי כשחסרה הערלה הרי הוא בעל מום מחמת חסרון, ולכן לא מל את עצמו, מפני שאז תסתלק ממנו הנבואה, כי לא יהא שלם בגופו, עכ"ד, הרי לדבריו נמצא דלפני הציווי אדרבה אם הי' מל א"ע הי' בעל מום, ורק ע"י הציווי נעשה הערלה ליתר כנטול ונעשה מום, וא"כ בשלמא בהמדרש אפ"ל "שכל זמן שהערלה בך" היינו מעכשיו מזמן הציווי לפני שימול א"ע ה"ה בעל מום, אבל בלשון המשנה משמע שכן הי' כל הזמן שעשה מצות דמ"מ לא הי' שלם עד שמל, שמדובר כאן בהענין שלא יהי' ערל שזהו מום.

ובפסוק ג' כתב רש"י עה"פ "ויפל אברם על פניו" ממורא שכינה שעד שלא מל לא הי' בו כח לעמוד ורוה"ק נצבת עליו וזהו שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים עכ"ל, והקשה בפנים יפות שם למה דוקא כאן מצינו ויפל אברם על פניו ממורא שכינה שהי' ערל, הרי מצינו שדיבר הקב"ה עם אברהם כמה פעמים לפני זה ולא כתיב שנפל על פניו ועי' ג"כ בשפ"א עה"ת (תרמ"א) שהקשה כן, ולפי המבואר בלקו"ש חט"ז הי' אפ"ל דמכיוון דעד אז לא הי' כלל מציאות של ערלה במילא לא הי' עליו שם ערל, ולא הוצרך ליפול על פניו, ודוקא עכשיו כשנצטוו על המילה חל עליו שם ערל ולכן רק כאן נפל על פניו מחמת שם ערל.

אבל עי' בדברי דוד להט"ז שם שכתב דבאמת הי' כן גם בכל הנבואות הקודמות, ונכתב רק כאן כיוון שעכשיו נתקן לו תקנה ע"ז שיוכל לעמוד, וכן מפורש במדרש תנחומא שם "עד שלא מל כל זמן שהיתה השכינה מדברת עמו הי' נופל, ועי' עץ יוסף שם שכן הי' בכל הנבואות הקודמות, וא"כ מוכח מזה דגם לפני זה הי' שם ערל, אבל יש לדחות דהכוונה הוא דבנבואות הקודמות לא היו לו הענין חיובי שהוא **מהול** (כיון שלא הי' עדיין מציאות הערלה במילא לא שייך פעולת מילה אלא הוא כחותך בעלמא

כנ"ל) ולכן הוצרך ליפול על פניו כל הזמן, משא"כ אח"כ, אבל אכתי אפ"ל דלפני הציווי לא הי' בזה ענין של מום מחמת הערלה, כיון שלא הי' מציאות כלל של ערלה.

[ולפלפולא בעלמא הי' אפ"ל דבזה גופא פליג הברייתא עם המשנה, דהברייתא נקט הלשון "תמים" דכנ"ל הוא ענין חיובי שבמילה, כי סב"ל דלא שייך לומר דכל הזמן שלפני זה הי' חסרון מצד הערלה וכו' כיון דלא הי' כלל מציאות של ערלה, ולכן סב"ל דההוספה על כל הזמן הוא בענין החיובי שמעולם לא הי' תמים ומהול, ובהמשנה אפ"ל דסב"ל להיפוך, וזהו עפ"י מה שהאריך בס' בית הלוי פ' לך לך ג"כ דבמילה ישנם ב"ע הסרת הערלה והוספה במעלת הקדושה, ומבאר דהסרת הערלה הוא ע"י החיתוך, והפריעה הוא להתקשר ולהתקדש בקדושה וכו' ומביא ע"ז כמה ראיות, וכיון דמבואר ביבמות ד,א, דאברהם אבינו לא נצטוו על הפריעה, הנה יש לפרש עפ"י מה שכתוב התהלך לפני והי' תמים ואתנה בריתי ביני וביניכם, התחילה הכתוב בלשון ציווי והי' תמים, ומסיים בלשון להבא ואתנה בריתי ביני וכו' ולהנ"ל אפ"ל דוהי' תמים הוא בלשון ציווי דהיינו בלי מום והוא החיתוך שהתחיל מעכשיו, ואמר לו עוד ואתנה בריתי כו' הבטיחו דאחר זמן שיגאלו ממצרים עוד יוסיף לו בה מעלה ויצטוו על הפריעה וכו' שהו"ע החיובי עיי"ש בארוכה, ולפי"ז אפ"ל דזהו שיטת המשנה ולכן נקט רק במה שלא הי' שלם, ומענין הסרת הערלה, וחולק על התירוץ הנ"ל דלפני הציווי לא הי' מציאות דערלה וכו', אבל כמובן דאין זה מתאים להמבואר בהשיחה דליכא פלוגתא וכו'.]

ואפשר לומר עפ"י מ"ש בס' עקידת יצחק (בראשית י"ז שער י"ח) וז"ל: והנה באמת הערלה הבשרית היא חרפה וגנאי ומום באדם ופוסלת בכהונה כאחד האברים השרועים, והרי היא בכל אדם כזולתה מהמותרות המוטלות עליו לתקן עצמו מהם, כמעי הטבור וגידול השער והצפרניים שיש בהם מהזוהמה והלכלוך ורק בהסרתה תוכשר הנפש כי בהיותו בעל מום לא הי' כח בנפש לפעול פעולותיה בשלימות מצד פיסול מקום מושבה עכ"ל, וממשיך שם דע"י הסרת הערלה אף הגוף מעלה ארוכה ומצלת מכל נגע ומחלה עיי"ש (ועי' במו"נ ח"ג פמ"ט ובאלשיך בראשית י"ז שמתרץ דעת הרמב"ם ועי' בארוכה בקובץ מוריה שנה חמישית גליון ז-ח).

דלפי"ז נמצא שהערלה הוא חסרון **במציאות** מצד הטבע, ופועל גם על הנפש, אלא דמ"מ כיון דעדיין לא נצטווה על המילה אף דערלה הוא חסרון כנ"ל מ"מ אם יחתוך אי"ז פעולת **מילה** אלא כחותך בעלמא, וכחותך צפרניים ושערות, נמצא מזה דשניהם אמת, דמצד אחד שפיר שייך לומר דבפועל כ"ז שלא מל הי' בו חסרון כמוס מצד עצם **המציאות** של ערלה, אבל לאידך גיסא בכדי שיהי' על פעולת **מילה** ולא חיתוך בעינן שיהי' ערלה עפ"י מציאות התורה שהתורה **חייבה** בו פעולת המילה, דאז חל על פעולתו שם מילה ולא חיתוך, כלומר דלולי הציווי הי' זה כשערות וכו' דשייך בו פעולת **מילה**, ולכן המתין אברהם אבינו עד הציווי בכדי שיוכל לקיים פעולת **מילה**.

ובמה שצויין בהערה 22 ללקו"ש ח"ב, ראה גם לקו"ש ויקרא תשמ"ו הערה 10 בענין זה, וראה הערות וביאורים גליון של"א סי' ג' אות ד' בענין זה ממ"ש באבן האזל ובס' משנת ראשונים שם,

*

ב. (ב) במה שמבואר ב"משיחות ש"פ לך לך" סעי' י"א דשלימות ענין ההליכה באין ערוך הוא ע"י בניית בית ובנין במקום החדש, דדוקא כשבונה או קונה בית במקום החדש הרי זה מורה שההליכה היתה הליכה אמיתית שהמקום החדש נעשה מקומו **הקבוע**.

יש להביא דוגמא לזה ממ"ש התוס' יומא מד, א, בד"ה בשילה וז"ל: .. אבל במשכן לאחר שנסעו משם ופרקוהו **והעמידוהו במקום אחר** אינו חייב על מקומו הראשון, ועי' גם מנחות צה, א, בשעת סילוק מסעות קדשים נפסלים משום יוצא, וזבין ומצורעין משתלחין חוץ למחיצתן, וכתב ברבנו גרשום שם: "כלומר שאין ראויים ליכנס באותו מקום שהי' בו אוהל מועד **מפני שהי' קדוש**", היינו דגם לאחר שפרקו המשכן יש שם קדושת מקום, וביארו באחרונים (ראה אמבוהא דספרי פ' נשא אות כ"ד, ומשך חכמה פ' נשא ד"ה וימשחם, ובס' שערי טהר ח"א ע' 318 ובס' תורת הקודש ח"ב סי' נ"ה ובס' כנסת הראשונים זבחים ח"ב ע' כ"ו ועוד) דרבנו גרשום סב"ל כשיטת התוס' דכל זמן שלא העמידו המשכן במקום אחר עדיין נשאר קדושת המשכן במקום הקודם, וזהו כהנ"ל דכ"ז דליכא בנין במקום חדש אכתי

נשארה הקשר למקום הקודם.

*

ג. ג) במה שהוזכר בהתוועדות דש"פ נח אודות המנהג דכו"כ מישראל שלפני עשיית פעולה מסוימת פותחים ספר קדוש וכו' (הנחה בלה"ק סט"ו) כדאי לציין לכמה מקומות שמוכא ענין זה, ראה בשירי ברכה להחיד"א יו"ד סי' קע"ט ס"ק ו' שכתב בשם מהריק"ש דלכו"ע מותר לפתוח בתורה לראות הפסוק העולה כי היא חיינו וכמו שמצינו ביאשיה שעשה מעשה על שמצא ס"ת גלול באותו פסק וכן עמא דבר, עכ"ל. וכ"כ בס' שבט מוסר: קבלתי מרבותי כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים כו' היו נוטלים חומש או תנ"ך והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף מה פסוק הי' מוצא, ועי' ג"כ בס' דבש לפי להחיד"א ערך תורה אות מ"ה, שמציין מקור מילקוט משלי אות רי"ט, ובספרו חנים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"א הקשה ע"ז ממ"ש הרב מעשה רוקח בשם הרמב"ם שאין ראוי לפתוח חומש על דרך גורלות הגוים כו' וחילק דשם איירי במי שחוזר על הבתים ועושה גורל לנשים ואנשים הניגשים כדרך הגוי שמחזרים על הפתחים בדפין ועושין גורל, אבל הרוצה לימלך בתורה בינו לבין עצמו מותר כו' עכ"ל ועי' בחולין צה, ב, שמואל בדיק בספרא ועי' רבנו גרשום שם.

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי

- ר"מ בישיבה -

א ג ר ו ת ק ו ד ש

ד. רשימה חלקית מאגרות קודש - שתוכנם שייך לרבים - שנשמטו מאגרות קודש חלק ז' וחלק ח'.

(1) י"ג ניסן תשי"ג (כנראה לרמ"מ כשר) - יגדיל תורה (ירושלים) גליון כח ע' 5. בענין שתיית כוס חמישי בפסח.

(2) ח' תמוז תשי"ג - שם גליון טז ע' 10. ע"ד ס' יוסיפון וסמכותו.

(3) כ"ג מנ"א תשל"ג - שם גליון יט ע' 12. בהיתר עגונה.

(4) מברק יו"ד שבט תשל"ג - סה"מ באתי לגני ע' שעא. (ונזכר עד"ז באגרת ב' לב "המברק שלי בקשר עם יום ההילולא...").

(5) י' כסלו תשל"ד - לקו"ש ח"י ע' 1-240. ע"ד הנאמר בקונטרס ומעין 25 "חב"ד חג"ת".

(6) ד' אדר"ר תשל"ד - בטאון חב"ד גליון 27 ע' 30-31.

הרב נחום פרלשטיין
- ברוקלין נ.י. -

ח ס י ד ת

ה. הערות וציונים לתו"א פרשתינו

יג, ג פתח אליהו אנת הוא חד - מיום שבת ק' פ' וירא תקס"ו. הנחת ר' משה בן אדה"ז נדפס בסה"מ תקס"ו ע' כט. הנחת אדמו"ר האמצעי נדפס בסה"מ פרשיות ע' צז.

הגהות לד"ה הנ"ל מאדמו"ר הרשב"ב נודע בשם: הגהות לד"ה פתח אליהו תרנ"ח. ותחלתו נכתב בשנת תרנ"ב, ועל מ"ש בגליון דפ' שמיני אשתקד (מיוסד על הארת הר"א מטוסוב בגליון דשת תשמ"ו) שהגהות אלו נכתבו בתור המשך ללקו"ת לג"פ (שהם הדרושים שבתו"א לג' פרשיות ראשונות עם הגהות הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש ונדפס בשנת תרמ"ד) עיי"ש.

יד, ד ארדה נא - מ[ש"פ וירא] תקע"ב, נו"א הנחת אדמו"ר האמצעי נדפס בסה"מ פרשיות ע' קו (קיצור עם הגהות נדפס באוה"ת וירא תשלו, א), נו"א הנחת כ"ק אדמו"ר הצ"צ נדפס שם ע' קכד [והמעיון היטב יראה שהגהת הצ"צ דהנחת אדמו"ר האמצעי דסה"מ פרשיות ס"ע קיב ור"ע קיג הוא ע"פ הנחתו בע' קכד שו"ה אופן - והטעם עד שו"ה

שייכי' - באופן אחר ממש, ודו"ק].

הת' יוסף יצחק קעלער
- תות"ל 770 -

נ ג ל ה

ו. בשו"ע אדה"ז, כידוע חסר כמה סימנים, ורשום ע"ז שחסר אך בסוף הל' תחומין חסרים איזה סימנים כי בשו"ע של ב"י הל' תחומין הם עד סי' תש"ז, ובשו"ע אדמוה"ז הם עד סי' ת"ח (מלבד זה שחסרים הל' ר"ח) ולא מצויין שחסר. וצ"ע.

ומדי דברי מהל' עירוב תחומין, הנה יש הסומכים בעירובי תחומין על מה שמניחים אחרים. ועיין שמה (בשו"ע של ב"י) א) שבתחומין אין הולך הכלל של זכין לאדם שלא בפניו (כי חוב הוא לו, שמחסרין לו עי"ז הליכה לצד ההיפך) ובמילא צריכים להודיע מערב שבת ולהסכים ע"ז. ב) שצריכים מזון ג' סעודות לכל א' וא'.

הרב משה לברטוב
- תושב השכונה -

ז. בספר דבר יום ביומו ע' ס"ד כותב על ג' סיון: ולר"י הי' חל בצאתם ממצרים ג' סיון בג' בשבת ולרבנן בד' בשבת ולר' יוסי אמר להו מצות הגבלה. . ולרבנן אמר להו היום ואתם תהיו לי ממלכת כהנים בו מתחילין ימי הגבלה. ע"כ. ולהלן בד' סיון כותב: ולרבנן בד' אמר להו מצות הגבלה. ע"כ.

ולתרץ מ"ש לדעת רבנן י"ל פשוט שצ"ל נקודה אחר תיבת כהנים, ושם הוא סיום ענין, ולאח"ז אומר דכמנהגנו כעת בו (בג' סיון) מתחילין ימי הגבלה, ובכל זאת אינו מובן מה כוונתו דהרי לא פוסקין כן, ואם כוונתו לדעת ר"י הרי אמר כבר.

(3) כ"ג מנ"א תשי"ג - שם גליון יט ע' 12. בהיתר עגונה.

(4) מברק יו"ד שבט תשי"ג - סה"מ באתי לגני ע' שעא. (ונזכר עד"ז באגרת ב' לב "המברק שלי בקשר עם יום ההילולא...").

(5) ל' כסלו תשי"ד - לקו"ש ח"י ע' 1-240. ע"ד הנאמר בקונטרס ומעין 25 "חב"ד חג"ת".

(6) ד' אדר"ר תשי"ד - בטאון חב"ד גליון 27 ע' 30-31.

הרב נחום פרלשטיין
- ברוקלין נ.י. -

ח ס י ד ת

ה. הערות וציונים לתו"א פרשתינו

יג, ג פתח אליהו אנת הוא חד - מיום שבת ק' פ' וירא תקס"ו. הנחת ר' משה בן אדה"ז נדפס בסה"מ תקס"ו ע' כט. הנחת אדמו"ר האמצעי נדפס בסה"מ פרשיות ע' צז.

הגהות לד"ה הנ"ל מאדמו"ר הרשב"ב נודע בשם: הגהות לד"ה פתח אליהו תרנ"ח. ותחלתו נכתב בשנת תרנ"ב, ועי' מ"ש בגליון דפ' שמיני אשתקד (מיוסד על הארת הר"א מטוסוב בגליון דשת תשמ"ו) שהגהות אלו נכתבו בתור המשך ללקו"ת לג"פ (שהם הדרושים שבתו"א לג' פרשיות ראשונות עם הגהות הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש ונדפס בשנת תרמ"ד) עיל"ש.

יד, ד ארדה נא - מ[ש"פ וירא] תקע"ב, נו"א הנחת אדמו"ר האמצעי נדפס בסה"מ פרשיות ע' קו (קיצור עם הגהות נדפס באוה"ת וירא תשלו, א), נו"א הנחת כ"ק אדמו"ר הצ"צ נדפס שם ע' קכד [והמעיון היטב יראה שהגהת הצ"צ דהנחת אדמו"ר האמצעי דסה"מ פרשיות ס"ע קיב ור"ע קיג הוא ע"פ הנחתו בע' קכד שו"ה אופן - והסעם עד שו"ה

שליכי' - באופן אחר ממש, ודו"ק].

הת' יוסף יצחק קעלער
- תות"ל 770 -

ב ג ל ה

ו. בשו"ע אדה"ז, כידוע חסר כמה סימנים, ורשום ע"ז שחסר אך בסוף הל' תחומין חסרים איזה סימנים כי בשו"ע של ב"י הל' תחומין הם עד סי' תש"ז, ובשו"ע אדמוה"ז הם עד סי' ת"ח (מלבד זה שחסרים הל' ר"ח) ולא מצויין שחסר. וצ"ע.

ומדי דבריו מהל' עירוב תחומין, הנה יש הסומכים בעירובי תחומין על מה שמניחים אחרים. ועיין שמה (בשו"ע של ב"י) א) שבתחומין אין הולך הכלל של זכין לאדם שלא בפניו (כי חוב הוא לו, שמחסרין לו עי"ז הליכה לצד ההיפך) ובמילא צריכים להודיע מערב שבת ולהסכים ע"ז. ב) שצריכים מזון ג' סעודות לכל א' וא'.

הרב משה לברטוב
- תושב השכונה -

ז. בספר דבר יום ביומו ע' ס"ד כותב על ג' סיון: ולר"י ה' חל בצאתם ממצרים ג' סיון בג' בשבת ולרבנן בד' בשבת ולר' יוסי אמר להו מצות הגבלה. . ולרבנן אמר להו היום ואתם תהיו לי ממלכת כהנים בו מתחילין ימי הגבלה. ע"כ. ולהלן בד' סיון כותב: ולרבנן בד' אמר להו מצות הגבלה. ע"כ.

ולתרץ מ"ש לדעת רבנן י"ל פשוט שצ"ל נקודה אחר תיבת כהנים, ושם הוא סיום ענין, ולאח"ז אומר דכמנהגנו כעת בו (בג' סיון) מתחילין ימי הגבלה, ובכל זאת אינו מובן מה כוונתו דהרי לא פוסקין כן, ואם כוונתו לדעת ר"י הרי אמר כבר.

ח. שם ע' סה בליל א' דשבועות כותב: ובמג"א סי' תצד הקשה האיך אומרים בשבועות יום מתן תורתנו, הלא קי"ל כר"י בשבת (פ"ו ע"ב) דבז' סיון נתנה תורה, ולדידן לעולם שבועות בו' סיון, ע"כ.

ויש להעיר דאדה"ז פוסק כרבנן דבו' סיון ניתנה תורה, וכ"ה שם ע' סח, ביום שני של שבועת וז"ל: ז' סיון בו ניתנה התורה לר"י דקי"ל כוותי' (שבת דפ"ו ע"ב) ולדעת המג"א סי' תפד מנהגנו ע"פ הרמב"ם דאין הלכה כר"י בזה וקי"ל כרבנן דבו' ניתנה תורה, ע"כ.

הרב יי"צ איידעלמאן
- נחלת הר חב"ד -

פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

ט. בפירש"י ד"ה והנה שלשה אנשים (יח, ב): אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם וכו', עכ"ל.

וצריך להבין, למה מנאם רש"י בסדר הזה, ולכאורה ה' לו למנות "ואחד להפוך את סדום" לבסוף, שכן ה' סדר הדברים.

וגם במה שמנה "אחד לבשר את שרה" קודם ל"ואחד לרפאות את אברהם" צריך עיון קצת.

שלכאורה על פי סדר הדברים לכאורה ריפא המלאך את אברהם בהזדמנות הראשון, כשנפגשו, וזה ה' קודם שאמר "אי' שרה אשתך . . שוב אשוב וגו'".

*

י. בפירש"י ד"ה ויקח חמאה וגו' (יח, ח): ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה, עכ"ל.

עיון בפירש"י קרוב לסוף פרשת לך לך ד"ה וברכתי אתה (יז, טז): ומה היא הברכה שחזרה לנערותי שנאמר היתה לי עדנה, עכ"ל.

והנה מה שרש"י הביא שם ראי' ששרה חזרה לנערותי מפסוק היתה לי עדנה צריך להבין, הרי שרה אמרה זה - ש"לא האמינה ולגלגה", (עיון ברש"י בפרשת לך לך ד"ה ויפל אברהם על פניו ויצחק (יז, יז)), ומהו הראי' מזה שכן הי' בפועל, ולכאורה הי' מתאים יותר להביא ראי' ממה שאברהם לא הביא לחם להאורחים שהטעם על זה הוא כמו שפירש"י (הנ"ל) בפרשתינו, לפי שפירסה שרה נדה וכו'.

והנה על תיבת "עדנה" שבפרשתינו פירש רש"י שני פירושים: (א) צחצוח בשר. (ב) זמן וסת נדות.

ויכול להיות שכוונת רש"י במה שאמר בד"ה וברכתי אתה (הנ"ל) "שחזרה לנערותי" הוא בנוגע "לצחצוח בשר", לא למה שפירסה נדה אבל על כל פנים הראי' שרש"י מביא צריך עיון, כנ"ל.

*

יא. בפירש"י ד"ה אחד ההרים (כב, ב): הקב"ה מתהא הצדיקים (ס"א משהא לצדיקים) ואח"כ מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עלי' את הקריאה, עכ"ל.

עיון בפירש"י בפרשת לך לך ד"ה אשר אראך (יב, א) וז"ל: לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק כיוצא בו על אחד ההרים אשר אומר אליך כיוצא בו וקרא עלי' את הקריאה אשר אנכי דובר אליך, עכ"ל.

(א) והנה מזה שרש"י פירש בפרשתינו ענין זה עוד פעם נראה שלא סמך על מה שפירש בתחילת פרשת לך לך.

[ובאמת זה גופא צריכים להבין, למה לא סמך על מה שפירש רק בפרשה אחת לפני זה.

ועל כל פנים הוה לי למימר "כמו שפרשתי בפרשת לך לך", על דרך שאמר בד"ה ארדה נא (יח, כא): "הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה".]

ויש כאן כמה שינויים:

בפרשת לך לך: "לא גלה לו הארץ מיד".

בפרשתינו: "הקב"ה מתהא (משהא) לצדיקים ואח"כ מגלה להם".

בפרשת לך לך: "ולתת לו שכר על כל דבור ודבור".

בפרשתינו: "וכל זה להרבות שכרן".

בפרשת לך לך: "כיוצא בו וקרא עלי' את הקריאה אשר אנכי דובר אליך".

בפרשתינו: "וכן **ביונה** וקרא עלי' את הקריאה" (ואינו מביא תיבות: "אשר אנכי דובר אליך" מן הכתוב).

(ב) עיין בפירש"י ד"ה את בנך (שם): "...ולמה לא גילה לו מתחילה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עלי' את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור, עכ"ל.

וצריך להבין:

(א) למה כאן שואל רש"י: "ולמה לא גילה לו מתחלה", משא"כ בד"ה אחד ההרים (הנ"ל) שם הלשון: "הקב"ה מתהא (משהא) לצדיקים".

וממה נפשך, או שהי' לרש"י להשתמש בלשון שאלה גם בד"ה אחד ההרים, או שהי' יכול לומר בד"ה את בנך: "הקב"ה לא גילה לו מתחלה".

וכן בפרשת לך לך הלשון ברש"י שם: "לא גלה לו הארץ מיד" (לא בלשון שאלה).

(ב) כאן אומר רש"י: "וכדי לחבב עליו את המצוה

וליתן שכר על כל דבור ודבור".

משא"כ בד"ה אחד ההרים הלשון: "כדי להרבות שכרן".

ומה שרש"י אומר: "וכדי לחבב עליו את המצוה" לשון זה אינו אומר הן בפרשת לך לך (שם הלשון "כדי לחבבה בעינינו - דהיינו הארץ) והן בד"ה אחר ההרים.

(ג) על מה שפירש"י בד"ה את בנך (הנ"ל): ... ולמה לא גילה לו מתחילה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף, עכ"ל.

מפרש השפתי חכמים, וז"ל: כדי שלא יאמרו הקב"ה הטריף דעתו ולכך עשה אבל אי לא הוה מטורף בדעתו לא הי' עושה, עכ"ל.

והנה נוסף לזה שאינו משמע מלשון רש"י כדברי השפתי חכמים, שאמר הקב"ה לאברהם בלשון זה "כדי שלא יאמרו", אלא כפשטות לשונו של רש"י שחשש הקב"ה על טירוף דעתו של אברהם.

ועוד, קרוב לומר שדברים אלו שדיבר הקב"ה עם אברהם לא שמעו שאר אנשים, (ובמילא לא שיין לומר "כדי שלא יאמרו").

ויש להביא ראי' לזה, שהרי הקב"ה אמר לאברהם "(קח) נא", ועיין שם בפירש"י: ... בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהן ממש, עכ"ל. ואם הי' אפילו איזה חשש שמי שהוא ישמע דברים אלו לא הי' הקב"ה אומר זה לאברהם שגם על זה היו יכולים לקטרג ולומר שאברהם קיים נסיון זה מפני שהקב"ה ביקש אותו לקיימו ולא רק שאמר לו.

יש להביא ראי' מפירש"י שלא כדברי השפתי חכמים:

עיין בפירש"י ד"ה ביום השלישי (כב, ד): למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבו פתאום וטרף דעתו וכו', עכ"ל.

ואם הי' כוונת רש"י בד"ה את בנך (הנ"ל) כמו

שפירש השפתי חכמים, הי' אומר זה בפירוש, על דרך שאמר בד"ה ביום השלישי.

*

יב. בקובץ הערות וביאורים לפרשת לך לך הבאתי פירש"י מפרשת מקץ ד"ה ואת בנימין (מג, טו) שמפרש וז"ל: מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי בדבר הנקח ביד מתרגמינן ונסיב ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן ודבר, עכ"ל.

ושאלתי, שלפי זה, הי' לו להתרגום לתרגם על פסוק (יב, ה) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם וגו', "ודבר אברם ית שרי אתתה וית לוט בר אחוהי ויסב על קנינהו וכו'".

והיינו, שהי' לו להוסיף תיבת "ויסב" קודם "כל קנינהו" (היות שזה לכאורה דבר "הנקח ביד") על דרך שמוסיף תיבת "ודברו" קודם "ית בנימין" בפרשת מקץ, הגם שבפסוק שם לא נאמר "ויקחו" (את בנימין) אלא "ואת בנימין", ע"כ התוכן ממה שכתבתי שם.

אבל באמת יכולים לתרץ בפשטות עד שמעיקרא ליתא לשאלה כלל.

שב"ואת כל רכושם" נכלל (לאו דוקא דברים "הנקחים ביד", אלא) גם עבדים ושפחות ובעלי חיים, שעליהם שיך הלשון "ודבר", היות שהם נקחים בהנהגת דברים.

אבל מה שעוד צריכים להבין, הוא: למה המתין רש"י עד פרשת מקץ לפרש חילוקי לשונות אלו שבתרגום, ולא פירשם קודם לכן.

ולדוגמא, בפרשתינו נאמר בפסוק (יח, ז): ...ויקח בן בקר וגו', ומתרגם אונקלוס . . "ודבר בר תורי וכו'".

ובפסוק לאח"ז (ח) נאמר: ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וגו', ומתרגם אונקלוס "ונסיב שמן וחלב ובר תורי די עבד".

ובפרשת תולדות (כז, ט) נאמר: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים וגו', ומתרגם אונקלוס שם, "אזיל כען לות ענא וסב לי מתמן וכו'" (לא כמו שמתרגם בפרשתינו על פסוק הנ"ל . . . ויקח בן בקר וגו', "ודבר בר תורי וכו'", הגם שבשני המקומות מדבר בנוגע לבעלי חיים שנקחים "בהנהגת דברים").

[והנה שאלה זה (מפרשת תולדות) מתורץ בפשטות בפירוש רש"י הנ"ל מפרשת מקץ, שבפרשתינו כשנאמר: ...ויקח בן בקר וגו' היל' הבהמה עוד בחיים" עד שנתן אותו לנער "לעשות אותו", לכן שיך לשון "ודבר".

משא"כ בפרשת תולדות כשאמר רבקה ליעקב: לך נא אל הצאן וקח לי משם וגו', הפירוש הפשוט הוא שיעקב ישחוט הבהמות תחילה ואח"כ יביאם לרבקה, לכן תרגם שם תרגום אונקלוס "וסב לי מתמן" שלא שיך עליהם עוד "הנהגת דברים", מאחר שאינם חיים.

וכן בפירוש"י בפרשת מקץ הנ"ל מובן עוד דבר, והוא מה שבפרשת וישב (לז, כד) נאמר: ויקחהו וישליכו אתו הברה וגו', ותרגם שם אונקלוס: "ונסכוהי ורמו יתה לגבא וכו'", ולמה לא תרגם שם "ודברוהי וכו'" (שהרי כאן מדובר בנוגע לכן אדם).

אלא מובן בפשטות, שלקחה זו לא היל' "בהנהגת דברים" אלא בחוזק וכנגד רצונו של יוסף, והיל' על דרך דבר ה"נקח ביד".

וכן עד"ז, עד פרשת מקץ, יש כמה פעמים הלשון לקיחה בפסוק שפעמים תרגם אונקלוס "ונסיב" ופעמים "ודבר" ובלא ביאור רש"י של פרשת מקץ אין הדבר מובן.

הרב וו. ראזענבלום
- תושב השכונה -

יג. בגליון הערות וביאורים דפ' לך לך הביא הרב וו. ראזענבלום את שאלת הרב ל.ג. (בגליון דפ' נח) "למה שלח נח את היונה וכו' לראות הקלו המים גו' הרי לפועל לא יצא עד ששמע ציווי מפורש מהקב"ה "צא מן התיבה גו'".

ובהמשך (בגליון דפ' לך לך) כותב "והנה מה ששאל שלפועל לא יצא נח עד ששמע ציווי מפורש מפי הקב"ה לצאת . . . גם אולי אפ"ל, שמה שציווה הקב"ה לנח "צא מן התיבה", הי' הציווי בעיקר על אופן היציאה, "אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך", וכמו שפירש שם רש"י: "איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה". עכ"ל. אבל על עצם היציאה לא הי' צריך ציווי, כי הי' סברא פשוטה שלאחר שיבשה הארץ אינו צריך לישב בתיבה". עכת"ד.

והנה כ"ק אד"ש בלקו"ש חכ"ה נח ג' מקשה וז"ל: "וויבאלד אז עס איז שוין געווען "יבשה הארץ" .. פארוואס האט מען געדארפט זאגן נח'ן "צא מן התיבה". ובהמשך שם: ... בפשטות קען מען זאגן אז דער צורך אין דעם ציווי איז ניט (אזויפיל) אויף דער עצם יציאה נאר אויפן אופן היציאה . . . אתה ואשתך . . . ווי רש"י איז דערויף מפרש איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה. ...

אבער פון פשטות לשון הכתוב איז משמע אז דער ציווי איז אויך בנוגע דער עצם יציאה צא מן התיבה. און גאר שטארק איז עס מודגש בנוגע די חיות. ... עכ"ל.

ובהמשך השיחה מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א דמכיון שבתיבה הי' מעמד ומצב מעין לעת"ל (ומוכיח את זה גם בפשוטו של מקרא) לכן אפ"י כאשר "יבשה הארץ", בכ"ז הוצרך נח לציווי "צא מן התיבה", כי נח לא רצה לצאת מהתיבה וכו' עיי"ש באריכות.

א"כ א"א לתרץ שעיקר הציווי הוא על אופן היציאה, כי כנ"ל מהשיחה מוכח שעיקר הציווי הוא על עצם היציאה.

ומה שהקשה הרב ראזענבלום בהמשך שם "צ"ע איך להתאים דברי כ"ק אד"ש שלנח הי' יותר טוב בתיבה, עם פירש"י "אך נח - גונח וכוהה דם מטורח הבהמות" ועם עוד כמה מקראות ופירש"י.

הנה בשיחה הנ"ל לגבי מה שכ"ק אדמו"ר שליט"א אומר שנח לא רצה לצאת מן התיבה, כותב בהערה 24 "למרות שבגשמיות היק קשור עם טירחא וצער (נסמך לעיל הערה 19) עיי"ש.

הת' שניאור זלמן הרצל
- תות"ל קרית גת -

ש ו נ ו ת

יד. בהמשך להערותי בגליון דש"פ נח (ד - תסג) על המבוא של הספר תולדות חב"ד באה"ק:

יש להעיר על מה שכתב בעמודים 17, 19 אודות מקום מושבם של כ"ק אדה"ז והרמ"מ מוויטבסק, שבחילו של הה"מ ה' הרמ"מ גר במינסק (עפ"י אג"ק כ"ק אדה"ז אגרת נ"א) וכ"ק אדה"ז ה' גר בוויטבסק (ראה ספר השיחות תש"ב ע' 137) ולאחר הסתלקות הה"מ י"ט כסלו תקל"ג התיישב הרמ"מ בהאראדאק (עפ"י אג"ק הנ"ל) וכ"ק אדה"ז נשאר לגור בוויטבסק.

[ובפרק ד' של הספר ע' כ"ה מוסיף "שבעת היותו [הרמ"מ] תלמידו של הרב המגיד ממזריטש ה' מקום משכנו בוואלין, ובשעה שהתחיל להתעסק בהדרכת החסידים עבר מוואלין למינסק, ששם ה' משכנו בקודש בשנת תקל"ב, ולאח"ז עבר משם להורודוק"].

אבל כ"ק אדמו"ר מהוריל"ץ כותב באג"ק ח"ג ע' קס שבהשנים תקכ"ח-תקכ"ט שלח הה"מ את הרמ"מ לגור בהאראדאק, וכעין זה כתב גם בהתמים חוברת ב' ע' מח [142].

ובנוגע לכ"ק אדה"ז כותב כ"ק אדמו"ר מהוריל"ץ בר"פ לתולדות רבינו הגדול (נדפס בהיום יום ובסו"ס התניא) שבתקכ"ז¹ מקבל המגידות בליאזנא וכן יש כמה אגרות שכתבם בהיותו בליאזנא אג"ק כ"ק אדה"ז צח, ק, קו, קטו. ועי' אג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריל"ץ ח"ג ע' קסה.

הנה העורך ציין כמקור לדבריו שכ"ק אדה"ז ה' גר בוויטבסק מספר השיחות תש"ד בע' 131 שמסופר שם

(1) ולהעיר שברשימת כ"ק אדמו"ר מהוריל"ץ, בטאון חב"ד גליון 38-39 ע' 36 כ' "ויתעב בוויטבסק בבית חותנו עד שנת תקכ"ט. . בשנת תקכ"ט נתקבל למגיד מישרים בעיר ליאזנא".

שכבר בתקל"א² ה' לכ"ק אדה"ז מנין מקושרים בוויטבסק, בכלל סבל כ"ק אדה"ז מהמתנגדים בוויטבסק³ ובפרט לאחר שנסע למזריטש, ומאז סבל גם מהרדיפות של חותנו, אבל לאחר שה' לו כבר מנין מקושרים אמר "איצטער האב איך ניט קיין מורא פאר די צוויי" עכת"ד. ומזה שבתקל"א ה' לכ"ק מנין בוויטבסק ועד אז סבל מהתנגדות הבין העורר שה' גר בוויטבסק.

אבל אין משם ראי' שה' גר בוויטבסק, שיסוד המנין מקושרים ה' בתקכ"ו⁴ שאז אסף קבוצת אברכים וילמדם שיטתו בעבודת ה' (רשימת כ"ק אדמו"ר מהור"י צ, בטאון חב"ד גליון 38-39 עמודים 35-36) וגם לאחר שעבר לגור בליאזנא בתקכ"ז ה' מבקר מזמן לזמן בוויטבסק שהוא בקירוב מקום לליאזנא ובמשך הזמן ניתוסף עוד אברכים בהקבוצה עד שבתקל"א ה' שם מנין.

וזו שסבל מהמתנגדים בוויטבסק ה' גם כשה' גר בליאזנא, שה' תחת מרות הב"ד דוויטבסק וכמסופר בספר השיחות תש"א ע' 137 שלאחר שעבר לגור בליאזנא "האט עפעס פאסירט אין שטאט און כ"ק אדמו"ר הזקן האט באוויזן א מופת. די שטאט איז בכלל געווען דאמאלסט

(2) בהמשך השיחה מספר אודות התזועדות מסויים עם המנין שה' בתקל"א, אבל בע' 137 משמע שנשלם המנין בשנת תקל"א.

(3) אולי המכוון הוא להסיפור שבהערה הבאה.

(4) בהרשימה שם ע' 35 כ' שבתקכ"א רכז סביבו קבוצה קטנה של חמשה אברכים ללמוד ספרי מוסר וקבלה והחזיק כשנתיים ואח"כ הכריחם גאוני העיר להתפרד. ואולי אפשר לומר שקבוצה זו התרכז שוב בתקכ"ו וגם במשך השנים תקכ"ג-תקכ"ו שלא למד אתם דרך בעבודת ה' ה' לו שייכות איתם עיין ספר המאמרים תש"ח ע' 190 (ועיין בספר המאמרים תש"י ע' 104) שה' אומר שיעור בגמרא והלכה לפני קבוצה של אברכים ת"ח (וה' להם מנין, וכנראה שלא כולם נכללו בהמנין של תקל"א שלא כולם היו ת"ח, עיין ספה"ש תש"ד ע' 137).

פול מיט מתנגדים, איז געווארן א טומל און מען האט מכריח געווען כ"ק אדמו"ר הזקן צו קומען אין וויטעבסק לבית דין ענטפערן און זאגן, וואס איז דאס".

*

טו. אודות מקום מגורו של הרמ"מ כבר כתבנו שבהשנים תקכ"ח-תקכ"ט עבר לגור בהאראדאק.

הנה העורך ציין כמקור לדבריו שהרמ"מ הי' גר במינסק מאג"ק כ"ק אדה"ז נ"א שם כותב כ"ק אדה"ז אודות האסיפה של תלמידי הה"מ שהי' בקיץ תקל"ח ואז⁵ הוכיח הה"מ את הר"א על ההנהגה דתל"ק, ובין דבריו מזכיר שהרמ"מ הי' גר במינסק.

ולפי"ז צריכים לומר שלאחר כמה שנים שהי' גר בהאראדאק עבר למינסק שהה שם זמן מה וחזר להאראדאק ובלשונו של כ"ק אדה"ז (שם) "וכשחזר ממינסק וקבע דירתו בהאראדאק".

וחזרתו להאראדאק הי' בחייו של הה"מ וכמ"ש באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ ח"ג ע' קסא וז"ל "פון יעמולט אן [שהוכיח הה"מ את הר"א על ההנהגה דתל"ק] האט הרה"צ ר' אברהם אויפגיהערט פארנעמען זיך מיט דער הדרכה פון יונגע לייט⁶, און איז געווארן א מקושר צו הרה"ק הרה"צ ר' מענדל [מוויטבסק] אלס חבר, גיקומען ער

(5) וז"ל שם "דבר אתו קשות על רוע הנהגתו לאנ"ש". אבל ברשימת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ, בטאון חב"ד שם ע' 39 הע' 18 כ' "עוד בשנת תק"ל כשהוכיח הרב המגיד את הרה"ק ר' אברהם מקאליסק". ועפי"ז יהי' אפשר לבאר למה לא מצינו שום זכר של הנהגת תל"ק גם בהשנים תקל"א-תקל"ב ואדרבה העיקר הי' רק בתק"ל כמ"ש באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ ח"ג ע' ק"ס, ובזה יובן למה חכה הה"מ עד לתקל"ב להוכיחו, ועדיין צ"ע בזה.

(6) אבל עדיין נשאר המרכז בקאליסק עד תקל"ז (ספר התולדות - מהדו"ב ח"ב ע' 386).

שכבר בתקל"א² ה' לכ"ק אדה"ז מנין מקושרים בוויטבסק³, בכלל סבל כ"ק אדה"ז מהמתנגדים בוויטבסק³ ובפרט לאחר שנסע למזריטש, ומאז סבל גם מהרדיפות של חותנו, אבל לאחר שה' לו כבר מנין מקושרים אמר "איצטער האב איך ניט קיין מורא פאר די צוויי" עכת"ד. ומזה שבתקל"א ה' לכ"ק מנין בוויטבסק ועד אז סבל מהתנגדות הבין העורך שה' גר בוויטבסק.

אבל אין משם ראי' שה' גר בוויטבסק, שיסוד המנין מקושרים ה' בתקכ"ו⁴ שאז אסף קבוצת אברכים וילמדם שיטתו בעבודת ה' (רשימת כ"ק אדמו"ר מהורי"צ, בטאון חב"ד גליון 38-39 עמודים 35-36) וגם לאחר שעבר לגור בליאזנא בתקכ"ז ה' מבקר מזמן לזמן בוויטבסק שהוא בקירוב מקום לליאזנא ובמשך הזמן ניתוסף עוד אברכים בהקבוצה עד שבתקל"א ה' שם מנין.

וזה שסבל מהמתנגדים בוויטבסק ה' גם כשה' גר בליאזנא, שה' תחת מרות הב"ד דוויטבסק וכמסופר בספר השיח' תש"א ע' 137 שלאחר שעבר לגור בליאזנא האט עפעס פאסירט אין שטאט און כ"ק אדמו"ר הזקן האט באוויזן א מופת. די שטאט איז בכלל געווען דאמאלסט

בהמשך השיחה מספר אודות התוועדות מסויים עם המנין שה' בתקל"א, אבל בע' 137 משמע שנשלם המנין בשנת תקל"א.

(3) אולי המכוון הוא להסיפור שבהערה הבאה.

(4) בהרשימה שם ע' 35 כ' שבתקל"א רכז סביבו קבוצה קטנה של חמשה אברכים ללמוד ספרי מוסר וקבלה והחזיק כשנתיים ואח"כ הכריחם גאוני העיר להתפרד. ואולי אפשר לומר שקבוצה זו התרכז שוב בתקכ"ו וגם במשך השנים תקכ"ג-תקכ"ו שלא למד אתם דרך בעבודת ה' ה' לו שייכות איתם עיין ספר המאמרים תש"ח ע' 190 (ועיין בספר המאמרים תש"י ע' 104) שה' אומר שיעור בגמרא והלכה לפני קבוצה של אברכים ת"ח (והי' להם מנין, וכנראה שלא כולם נכללו בהמנין של תקל"א שלא כולם היו ת"ח, עיין ספה"ש תש"ד ע' 137).

פול מיט מתנגדים, איז געווארן א טומל און מען האט מכריח געווען כ"ק אדמו"ר הזקן צו קומען אין וויטעבסק לבית דין ענטפערן און זאגן, וואס איז דאס".

*

טו. אודות מקום מגורו של הרמ"מ כבר כתבנו שבהשנים תקכ"ח-תקכ"ט עבר לגור בהאראדאק.

הנה העורך ציין כמקור לדבריו שהרמ"מ הי' גר במינסק מאג"ק כ"ק אדה"ז נ"א שם כותב כ"ק אדה"ז אודות האסיפה של תלמידי הה"מ שהי' בקיץ תקל"ח ואז⁵ הוכיח הה"מ את הר"א על ההנהגה דתל"ק, ובין דבריו מזכיר שהרמ"מ הי' גר במינסק.

ולפי"ז צריכים לומר שלאחר כמה שנים שהי' גר בהאראדאק עבר למינסק שהה שם זמן מה וחזר להאראדאק ובלשונו של כ"ק אדה"ז (שם) "וכשחזר ממינסק וקבע דירתו בהאראדאק".

וחזרתו להאראדאק הי' בחייו של הה"מ וכמ"ש באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ ח"ג ע' קסא וז"ל "פון יעמולט אן [שהוכיח הה"מ את הר"א על ההנהגה דתל"ק] האט הרה"צ ר' אברהם אויפגיהערט פארנעמען זיך מיט דער הדרכה פון יונגע לייט⁶, און איז געווארן א מקושר צו הרה"ק הרה"צ ר' מענדל [מוויטבסק] אלס חבר, גיקומען עפטער

(5) וז"ל שם "דבר אתו קשות על רוע הנהגתו לאנ"ש", אבל ברשימת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ, בטאון חב"ד שם ע' 39 הע' 18 כ' "עוד בשנת תק"ל כשהוכיח הרב המגיד את הרה"ק ר' אברהם מקאליסק". ועפי"ז יהי' אפשר לבאר למה לא מצינו שום זכר של הנהגת תל"ק גם בהשנים תקל"א-תקל"ב ואדרבה העיקר הי' רק בתק"ל כמ"ש באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ ח"ג ע' ק"ס, ובזה יובן למה חכה הה"מ עד לתקל"ב להוכיחו, ועדיין צ"ע בזה.

(6) אבל עדיין נשאר המרכז בקאליסק עד תקל"ז (ספר התולדות - מהדו"ב ח"ב ע' 386).

אין האראדאק⁷, און נאך דעם מעזריטשער מגיד'ס הסתלקות איז ער געווארין הרה"ק הרה"צ ר' מענדל'ס א חסיד" עכ"ל.

וכנראה שזה שהרמ"מ הי' במינסק הי' זה בתור "ביקור ארוך" במינסק⁸ שהרי כ"ק אדמו"ר מהורוי"צ אינו מזכיר העיר מינסק בין המקומות שהי' גר הרמ"מ וז"ל בהתמים שם: "בבואו ממעזריטש העתיק מושבו לעיר ויטעבסק וגר שם איזה חדשים וע"פ פקודת כ"ק מורינא הרב המגיד העתיק מושבו לעיר האראדאק וישב שם עד עת מסעו לאה"ק ת"ו עם מקושריו בקיץ תקל"ז", עכ"ל.

ועפ"ז יש להעיר שמה שכתב העורך בפ"ד "שבעת היותו [הרמ"מ] תלמידו של הרב המגיד ממזריטש הי' מקום משכנו בוואלין, ובשעה שהתחיל להתעסק בהדרכת החסידים עבר מוואלין למינסק", הי' זה בסוף ימי הבעש"ט - תחילת נשיאות הה"מ בהשנים תק"ך-תקכ"א לערך שהרי בתחילת ימי נשיאות הה"מ שלח אותו הה"מ למדינת ליטא ולאחר שלש שנים נסע שוב להה"מ (התמים שם ע' מז [עא]) ואח"כ עבר לוויטבסק ומשם עבר להאראדאק, כנ"ל.

או שהי' זה רק ביקור קצר כמ"ש בלקו"א אגרת יח [אינו תח"י כעת] הביאו העורך בע' כו ובמדינת וואלין . לא נתעכבתי שם כי אם זמן מועט.

*

(7) לפי מ"ש בהערה הקודמת נמצא שבין השנים תק"ל-תקל"ג נסע תכיפות להרמ"מ, אבל אם מדובר כאן לאחר שהוכיחו בקיץ תקל"ב יוצא שבין סוף שנת תקל"ב וכסלו תקל"ג נסע תכיפות להרמ"מ וזה קצת דוחק ועדיין צע"ק.

(8) ולהעיר שהוריו או חותנו הי' גר שם, בהתמים שם ע' מח [192] שנולד בעיירה קטנה סביבות מינסק ואח"כ העתיק מושבו למינסק ויתחשב בין העילויים אצל הבני תורה במינסק, ובספר השיחות תש"ד ע' 99 שנולד בוויטבסק והתחתן במינסק.

טז. בהמשך להנ"ל יש להעיר בנוגע לתאריך התיישבות הרמ"מ בהארדאק, כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ כותב באג"ק ח"ג ע' קס "הרה"ק הרה"צ הרה"ח ר' מענדל מויטעבסק איז אין יענער צייט [שהר"א מקאליסק הפיץ דרכו בחסידות - הנהגה דתל"ק] עפ"י ציווי פון דעם רבי'ן דעם מעזריטשער מגיד אריבער אין הארדאק. . דאס איז גיווען אין די יאהרין פון תקכ"ח-תקכ"ט".

תאריך זו תקכ"ח-תקכ"ט מקבל חיזוק נוסף עפ"י מ"ש שהרמ"מ עבר לגור בהארדאק באותו זמן שהר"א חנך קבוצת האברכים שלו והר"א התחיל לחנך קבוצת האברכים שלו בתקכ"ח כמ"ש באג"ק כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ ח"ב ע' שעב וח"ד ע' רצג.

אבל ברשימה "אבות החסידות" (התמים חוברת ב ע' מח [[192] כתוב שזה הי' בתקכ"ה וז"ל "...בשנת תקכ"ה נוסדו שלשה מרכזים גלויים: א) בליובאוויטש, ומנהלו הרה"ק ר' ישכר דוב הנ"ל. ב) בקארלין ומנהלו הרה"ק ר' אהרן. ג) בהארדאק ומנהלו הרה"ק רמ"מ מויטעבסק הנ"ל".

אבל גם ברשימה אבות החסידות כותב שזה הי' באותו זמן שהר"א התחיל להפיץ דרכו בחסידות - הנהגה דתל"ק, וכנ"ל מאג"ק שזה הי' בתקכ"ח.

ואולי יש כאן טה"ד וצ"ל תקכ"ח במקום תקכ"ה.

ועיין ברשימת כ"ק אדמו"ר מהור"י"ץ, בטאון חב"ד גליון 38-39 ע' 39 ובהערת המלביה"ד, ואכ"מ.

*

יז. בע' 19 כותב שאחר הסתלקות הה"מ - י"ט כסלו תקל"ג ישב על כסאו ר' אברהם המלאך, וגם רבותינו שבמדינת רוסיה - הרמ"מ, הר"א וכ"ק אדה"ז - קיבלוהו עליהם לרב אבל ברוסיה עצמה היו נוסעים אל הרמ"מ, א"כ יש לשער שכ"ק אדה"ז הרבה לבקר הרמ"מ במשך שנות ישיבתו בהארדאק תקל"ג-תקל"ז, ומציין למה שכתב בזה י. מונדשין, בטאון חב"ד גליון 32 ע' 10 הע' 1.

ובבטאון חב"ד שם רוצה לתווך בין הידוע שכ"ק אדה"ז נסע כמה פעמים להרמ"מ אחר הסתלקות ר' אברהם המלאך (ליקוטי דיבורים ע' ל) עפ"י הידוע שהסתלקות ר' אברהם המלאך הי' ב"ב תשרי תקל"ז והרמ"מ נסע לארה"ק באדר תקל"ז, א"כ צריכים לצמצם זמן הנסיעה לחדשים מעטים ביותר.

אבל כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ כותב (אג"ק ח"ג ע' קס"ג ואילך) שר' אברהם המלאך נסתלק בתקל"ה.

ועפ"י לא צריכים להכנס לדחוקים שנסיעות כ"ק אדה"ז להרמ"מ בהארדאק הי' בין החדשים תשרי-אדר או כמ"ש העורך שבחייו של ר' אברהם המלאך הי' נוסע גם להרמ"מ. אלא כמ"ש באג"ק שם **שלאחר הסתלקותו של ר'** אברהם המלאך התקשר כ"ק אדה"ז להרמ"מ והתחיל לנסוע תכיפות להרמ"מ.

הרב משה מאיר כ"ץ
- ירושלים עיה"ק -

חי. בהמשך למכתבי הקצר שהתפרסם בשבועון "כפר חב"ד" אודות מקום ישיבת תומכי תמימים בשנת תרנ"ח, אבוא במסגרת זו להוכיח שוב בפרטיות יותר שאכן התקיים סניף של **הישיבה** בליובאוויטש בשנת תרנ"ח, אלא שהן הסניף שבליובאוויטש והן הסניף שבזעמבין לא היו במסגרת ישיבה הקבועה של ישיבת תו"ת, אלא כעין שלב ביניים בין ישיבת היושבים שמשנת תרנ"ד ואילך לישיבת תו"ת שמשנת תרנ"ט, כפי שמוכח משיחת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ נ"ע (לקו"ש כרך ג' שצב, א. בתרגום חפשי):

"על כל מה שאבי הי' עושה, רצה לבחון ולהיות בטוח שהדבר אמת. כך גם כשייסד את ישיבת תומכי תמימים, רצה שתהי' בידו בחינה, אם הי' תהי' בפועל למה שהוא התכוון בה. בט"ו באלול תרנ"ז, הודיע אבי שהוא עומד לייסד ישיבה, ובוחר בעשרים תלמידים, הטובים מבין מספר רב יותר של בחורים לומדים ויראי אלקים, ומוסר אותם להדרכתו של . . רבי שמואל גרונס . . כעבור שנה, בתחלת חודש אלול בא המשפיע רבי שמואל גרונס עם התלמידים אל אבי, בחינתם ארכה מספר ימים, לאחר הבחינה ביום שני,

י"ח אלול תרנ"ח, במעמד עדה של חסידים, הודיע אבי:
היום . . לאחר הבחינה - יש לנו ישיבה.

עפ"י שיחה זו יש לומר חידוש מפתיע שהישיבה שנפתחה בשנת תרנ"ז-ח בזעמבין ובליובאוויטש - לא היתה ישיבה **קבועה** ע"ד הרגיל, אלא כנסיון ושלב ביניים בין ישיבת ה"יושבים" שהי' בליובאוויטש משנת תרנ"ד, לישיבת תו"ת בשנת תרנ"ט. ועפ"ז יובן בד"א גם מה שלא ניתן שם לישיבה בשנת **תרנ"ח**, היות ועדיין לא היתה ישיבה קבועה, רק כבחינה זמנית.

[גם בשנת תרנ"ט שהישיבה היתה כבר מוסד קבוע, עדיין סירב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע לשלוח משולחים לטובת הישיבה, ונימוקו כי עוד הספק לפעם בלבו אם יביא המפעל לתעודתו כפי נקודת רצונו וחפצו **והכל אצלו לע"ע רק בתור בחינה**, ובאם ח"ו לא יהי' כפי הראוי עפ"י תכונת קדשו אז יהרסנו בעצמו (כרם חב"ד גליון 3 ע' 23 בהערה א').]

ועיקר הבחינה הי' תלוי במקום המרכזי של הישיבה שהי' בזעמבין (כמוכח בכ"מ), שלשם נשלחו התלמידים הבעלי כשרון.

ועפ"ז יש לומר מה שבכמה מכתבים אודות הישיבה בשנת תרנ"ח לא נזכר הסניף שבליובאוויטש רק זעמבין, ה"ז לא בגלל שלא הי' סניף בליובאוויטש, אלא בגלל שזעמבין הי' המקום **העיקרי** ושם הי' התחלת המוסד ובו הי' תלוי **עתיד** הישיבה. והסניף בליובאוויטש קשה להבדילו - כלפי חוץ במכתבים - מישיבת ה"יושבים" שהיתה בליובאוויטש כבר כמה שנים, ולאידך עדיין לא נכנס במסגרת של ישיבת תו"ת **הקבועה** של תרנ"ט. ולכן נזכר רק המקום המרכזי והעיקרי מפני **חידושו**, גם מצד שינוי המקום - זעמבין.

[בסגנון אחר: אילו יצוייר שהבחינה לא היתה עולה יפה, וכ"ק אדמו"ר נ"ע הי' מחליט לשלילה, לא מסתבר שהי' גם משלח את התלמידים שלמדו אז בליובאוויטש, אלא לכל היותר, הי' חוזר שוב למצב הקודם - ישיבת ה"יושבים" של שנת תרנ"ו-ז שהי' בהצלחה (ראה אג"ק אדמו"ר מהריג"צ ח"ב ע' קכ). א"כ החידוש והשינוי שנעשה

בליובאוויטש בשנת תרנ"ח כלפי חוץ" הוא הבדל מאד דק. ולכן נזכר במכתבים רק זעמבין ששם הי' ניכר החידוש של הישיבה כנ"ל].

ואסביר זאת בהרחבה יותר: הר"ל אלטיין במכתבו ב"כפר חב"ד" מביא את ההבדל בין ה"יושבים" להתלמידים בב' דברים, (א) היושבים למדו על דעת עצמם ולא היו נתונים תחת מרות ההנהלה, (ב) הוצאות האש"ל של היושבים לא היו מוטלות על ההנהלה, משא"כ בתלמידי הישיבה.

והנה כשנעיין בשינוי ב' דברים אלו שנעשו בישיבת ליובאוויטש בשנת תרנ"ח, נוכח שהי' שינוי קטן לפ"ע, שכלפי חוץ הי' בלתי ניכר השינוי לגבי תקופת ה"יושבים" שמשנת תרנ"ד, ולכן גם לא נזכר במכתבים הסניף בליובאוויטש, על מצב הישיבה בתרנ"ח:

(א) היושבים למדו על דעת עצמם ולא היו נתונים למרות ההנהלה - כיון שבתומכי תמימים עסקינו הלימוד כולל ב' חלקים, לימוד הנגלה ולימוד החסידות, ובנוגע ללימוד הנגלה מפורש בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ נ"ע לקונטרס התפלה, וז"ל: "והנה בסדרי הנגלה לימוד הנגלה, גמרא ופוסקים (בשנים תרנ"ח, נ"ט עד אייר תר"ס) הי' כל תלמיד ותלמיד לומד באיזה סוגיא וענין שבחר לו ללמוד, בלי הוראת מורה ומדריך בלימוד הנגלה". א"כ בנוגע ללימוד הנגלה לא הי' שום שינוי בין ה"יושבים" להתלמידים.

בנוגע ללימוד החסידות ממשיך בהקדמה שם, וז"ל: "אמנם בלימוד דא"ח בכלל ובהנוגע אל ההדרכה הפנימית בעבודה שבלב זו תפלה . . נמסר זה על ידי שנים מזקני אנ"ש, האחד החסיד והעובד ר' חנוך הענדיל ז"ל . . אשר על ידו הופקד משמרת לימוד דא"ח וההדרכה של תלמידי תומכי תמימים יצ"ו אשר בליובאוויטש". שמזה נראה שעיקר החילוק בין היושבים להתלמידים הי' בלימוד החסידות. וכמפורש גם באגרת משנת תרנ"ט לתלמידי זעמבין (אג"ק ח"א ע' רה), וז"ל: "בהיושבים מכבר יש שלימוד דא"ח הוא אצלם כטפל ומכ"ש שאין נותנים נפשם ע"ז . . והוא נגד הכוונה, כי תכלית הכוונה הוא לימוד הדא"ח . . וע"ז נתיסד החזקת הבחורים [ישיבת תו"ת] שיעסקו בדא"ח ובעבודה". ומפורש יותר באגרת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ

(אג"ק ח"א ע' שא), וז"ל: "בהאספה הראשונה [ט"ו אלול תרנ"ז] אשר ה' בחדרו בהביע חפצו ליסד ישיבה, ביאר אשר כוונתו לקבץ בחורים **לומדים דוקא** (אלו שיכולים ללמוד בטוב בגמ' ופוסקים), וללמדם דא"ח ודרכי חיים".

אך בכדי שלא תתקבל התמונה לעין הקורא שאצל היושבים **לא** היתה הדרכה וסדר מיוחד, אעתיק בזה אגרת כ"ק אדמו"ר מהור"צ נ"ע (אג"ק ח"ב ע' קכ), וז"ל: "מקבץ הוא הוד כ"ק אדמו"ר . . . בשנת תרנ"ד קבוצה ט"ו-ל"ז בחורים ומקרבם לאור כי טוב [תורת החסידות], . . . מבלי הבט על עמלו, עמלו **של הוד כ"ק אדמו"ר** . . . **באמירת דא"ח** (לכן כל הדרושים של רנ"ד-נ"ה יצאו לאור). **וקירובו אל היושבים**, הנה מסיבות שונות הן מחלוקי כשרוני דעותיהם, מדותיהם, שטבעיהם והתנהגותיהם, והן **מחסרון ההנהגה הדרושה** הבחינה אינה עולה יפה, ופרי יכול שנות תרנ"ד-נ"ה בלתי מתאימה היא אל המחולל. **החסרונות** של נ"ד-נ"ה **נתתקנו** בשנת תרנ"ו, ויושבי השנה ההיא עשו פרי טוב, ולזנו תקוה טובה, והיא יסוד ישיבת תו"ת".

א"כ אנו רואים שגם אצל ה"יושבים" היתה הדרכה מיוחדת **ואישית** של כ"ק אדמו"ר נ"ע, כולל אמירת מאמרים ופרסומם במיוחד אל היושבים וכו', ובנוסף ע"ז ה' גם המשפיע ר' חנוך הענדיל הנ"ל. וא"כ **עיקר** השינוי שנעשה בהתיסדות הישיבה **בליובאוויטש בתרנ"ח** שנעשה סדר חדש בלימוד החסידות, מלימוד הסוגיות בנגלה דתורה (**חידושה** של ישיבת תו"ת), וגם מונתה הנהלה רשמית וכו' - הרי כל שינויים אלו הוא רק **כלפי הבחורים** אבל **כלפי חוץ** לא ניכר השינויים **הפנימיים** שנעשו בליובאוויטש בין ה"יושבים" להתלמידים!

ב) הוצאות האש"ל של היושבים לא ה' מוטל על ההנהלה - אעתיק בזה משיחה בלקו"ד (כרך ג' תקיב, א בתרגום חפשי): "כשאבי יסד את ישיבת "תומכי תמימים" לא רצה לקבל תרומות, כדי שהתורמים אל יאמרו לו דעות בניהול הישיבה, וה' מאד קשה לארגן את הישיבה. אמרה לו אמי הרבנית רבקה: מדוע תצטער, מה שאנחנו נאכל - גם הם יאכלו, וכך ה' התלמידים שנתקבלו לישיבה פורנסו ע"י הרבנית רבקה".

ונשאלת השאלה: הרי נגידי אנ"ש לקחו על עצמם את ההוצאות לניהול הישיבה (ראה אג"ק ח"א ע' ריג), וא"כ אינו מובן למה התעוררה בעיית האוכל? ויש לומר שנגידי אנ"ש לקחו על עצמם את עול ההוצאות של הישיבה שבזעמבין ששם הי' עיקר הישיבה, שע"ז דובר בהאסיפה בט"ו אלול תרנ"ז, ושם היתה הבחינה על עתיד הישיבה כנ"ל. וההוצאות לניהול הישיבה בליובאוויטש שכלפלי חוץ הי' זה המשך לישיבת ה"יושבים", אלא שכ"ק אדמו"ר נ"ע החליט להפכה ולספחה לישיבת תו"ת - היתה על שכם אדמו"ר נ"ע, והיות ולא רצה לקבל תרומות, לכן הי' קשה לארגן את הישיבה עד שהרבנית רבקה לקחה זאת על עצמה.

שמכ"ז נראה שאכן הי' קיים סניף של הישיבה בליובאוויטש בשנת תרנ"ח, אלא שהי' טפל ובלתי ניכר כלפלי חוץ לעיקר הישיבה שבזעמבין. ולכן גם לא נזכר במפורש באגרות אודות מצבה של הישיבה בשנת תרנ"ח.

ועפ"ז גם מובן מש"כ באגרת כ"ק אדמו"ר מהוריל"צ (אג"ק ח"א ע' שא. שמצוטטה כהוכחה העיקרית במבוא), וז"ל: "התחלת המוסד הי' רק מט"ו בחורים שי' ומושבם (נ"ח) בעיר זעמבין", דאכן בזעמבין היתה התחלת הישיבה, (כי הסניף שבליובאוויטש סופח אח"כ באופן בלתי רשמי כלפלי חוץ), וגם רק בתור בחינה על עתידה של הישיבה כנ"ל.

ובח"י אלול תרנ"ח הודיע כ"ק אדמו"ר נ"ע "היום - לאחר הבחינה - יש לנו ישיבה". ובשמח"ת תרנ"ט הודיע: "כל מוסד הישיבה. אשר הי' עד עכשיו בעיר זעמבין. הנה מעכשיו הוא קובע את מקום המוסד בליובאוויטש וקוראהו בשם "תומכי תמימים" (אג"ק ח"י ע' ד).

ובמקום אחר גם הוכחתי שכ"ז ניכר גם במאמרי כ"ק אדמו"ר נ"ע, שהמאמרים דשנות תרנ"ד-תרנ"ח הם באופן אחד, ומשנת תרנ"ט התחיל אופן חדש בהמאמרים.

הרב שלום יעקב חזן
- רסיפה ברזיל -

לזכות

הילד מנחם מענדל שיחי'
לאורך ימים ושנים טובות
נולד ה' חשון
ונכנס לבריתו של א"א ע"ה
ביום י"ב חשון
תהא שנת משיח טובה

ולזכות

אחיו מרדכי דובער, חיים ישראל ולוי יצחק שיחיו

נדפס ע"י הוריהם

הרה"ת ר' ישעי' זוסיא וזוג' מרת אסתר שיחיו ווילהעלם

זקניהם

הרה"ח ר' אברהם דוד וזוג' מרת חנה רבקה שיחיו ווילהעלם

הרה"ח ר' רפאל משה הכהן וזוג' מרת דברא נעכא שיחיו שפערלין